

Suomalaisesta sotilasslangista.¹

Kysymykseen, mitä slangi oikeastaan on, on vaikea antaa täsmällistä ja tyhjentävää vastausta. Ulkomailla slangista on olemassa runsas kirjallisuus, mutta meillä sitä on vain eri yhteyksissä suppeasti luonnehdittu.

Isossa Tietosanakirjassamme² sanotaan: »Slang³ {slän} (engl.), *slangi*, ransk. argot, saman ammatin, samanlaisten harrastusten jne. yhdistämän yksilöpiirin jäsenten keskenään puhuma erikoiskieli, joka eroaa yleiskielestä pääasiallisesti tälle vieraiden sanojen ja puheenparsien sekä sanoille annettujen tavallisuudesta poikkeavien merkitysten puolesta; tuttavallisessa, jokapäiväisessä puheessa esiintyvät, mutta yleis- ja kirjakieleen kotiutumattomat sanat ja puheenparret sekä yleiskielen sanojen käyttö epävarsinaisessa merkityksessä. S:n omaperäisille kieliaineiksille on laajassa määrässä ominaista vitsikkyys ja henkevyys. — — Varsinkin angl. maissa s:iä käytetään runsaasti puheessa ja kirjallisuudessakin sitä viljellään ylen viljalti.»

Tässä onkin jo mainittu slangin tärkeimmät ominaisuudet. Kieleksi tämän sanan ahtaammassa merkityksessä slangia oikeastaan ei voida sanoa, vaan pikemminkin erikoiseksi tyylilajiksi⁴, joka käyttää *t i e t o i s e s t i* normaalikielen vastakohtana ilmauksia, jotka ovat tälle vieraita tai joita ei haluta tähän hyväksyä. Sitä ei myöskään käytetä yksinomaisena kielenä, vaan ainoastaan tietyssä ympäristössä ja tietyn tunnelman vallitessa.⁵

Eri yhteiskuntapiireissä käytettyjä slangeja on sanottu myös sosiaalisiksi murteiksi erotukseksi maantieteellisten rajojen määräämistä murteista.

Jespersen⁶ huomauttaa siitä, että kun melkoinen osa slangin ilmauksia on peräisin rahvaan kielestä, niin nämä usein sekoitetaan toisiinsa, vaikka ne ovat aivan eri asioita. Puhuessaan rahvaanomaisesti kansanihminen käyttää tavallisia sanojaan ja puheenparsiaan, eikä se ole slangia, vaan hänen luonnollista kieltään, murrettaan. Slangista on kysymys silloin,

¹ Esitetty pääpiirteissään Kotikielen Seuran kokouksessa 9. 4. 46.

² XII 1937, p. 367, E. Nieminen.

³ Gösta Bergman mukaan (Skolpojkslang, Stockholm 1934, s. 11) slang on tuntematonta alkuperää oleva englantilainen sana, joka esiintyi ensi kerran 1700-luvulla merkiten varkaiden erikoiskieltä samoin kuin sanat *cant* ja *flash*. 1800-luvulle mennessä kehittyi sanan nykyinen merkitys: »a language of a highly colloquial type considered below the level of standard speech» (Oxford Dictionary).

⁴ Ks. Slangspråk, Svensk Uppslagsbok, Malmö 1935.

⁵ Otto Jespersen, Die Sprache, s. 286.

⁶ Mts. 285.

kun joku sivistynyt ihminen käyttää jotakin sanontaa, jonka hän hyvin tietää sovinnaiseen normaalikieleen kuulumattomaksi.

Slangista on pidettävä erillään myös ammattikielet, kuten sotilaskieli, kirjanpainajien, rakennusmiesten, metsästäjien jne. kielet, jotka pysyvine sanavarastoineen ja täsmällisine merkityksineen ovat puhtaita teknillisiä erikoiskieliä. Samaa on sanottava varsinaisista salakielistä, joihin esim. rikollisten kieli, mustalaisten kieli jne. suurelta osalta kuuluvat, vaikka niillä ja slangilla onkin paljon yhteistä kieliainesta.¹ Rajan vetäminen on kuitenkin hyvin vaikeata, jopa eräissä tapauksissa mahdotontakin.

Slangi on kansainvälinen ilmiö, ja sen psykologiset edellytykset ovat kaikkialla samat. Sitä esiintyy kaikkien yhteiskuntaluokkien ja ikäkausien kielenkäytössä, mutta varsinaisesti se näyttää versovan suurten kaupunkien miespuolisen nuorison keskuudessa.¹ Erikoisen otollisen maaperän sen kehittymiseen tarjoavat katupoikien maailma, kasarmi- ja rintamaloit, suuret erilliset työmaat yms., joissa tietty henkilöryhmä joutuu kauan olemaan kiinteässä yhteistoiminnassa, jopa asumaankin yhdessä.

Ylioppilasslangista puhuessaan Bergman² kirjoittaa: »Ainoa osuva slangin karakteristiikka, joka tietääkseni on tähän mennessä esitetty, sanoo, että tämä on nuorison erikoiskieltä, jossa elämänilo ja vallattomuus pääsee esiin. Sovinnainen kieli, jota puhuvat täysikasvuiset, vanhempi polvi, joka ei ymmärrä nuorempaa, porvarit, poroporvarit tai miten asian haluaa käsittää ja lausua, ei anna tilaa purkautuvalle ilolle, veitikkamaisuudelle, uhmalle, ylimielisyydelle, ylenkatseelle jne., joita kasvava nuoriso voi tuntea». Slangin syntymiseen vaaditaan kuitenkin tietty huumorinkipinä. Edellytyksenä on lisäksi vaistomainen kunnioitus myös sitä kohtaan, mikä kielessä on sovinnaista.

Slangia pidetään tilapäisilmiönä, ja sellainen se onkin, mutta vain sikäli, että sen kieliaines on lyhytikäistä ja alati muuttuvaa kuten kaikki etupäässä tunteeseen perustuvat muoti-ilmiöt. Yksilön elämässä se liittyy yleensä tiettyyn ikäkauteen, nimenomaan lapsuuden ja nuorukaisiän rajamaille. Iän karttuessa sen käyttö vähenee. Tytöt viljelevät slangia vähemmän kuin pojat. Naiset, jotka harvemmin joutuvat vieraan vaikutuksen alaisiksi jo toimialansa ahtaammuuden vuoksi ja jotka pyrkivät siloitellumpaan kielenkäyttöön säilyttäen myös uskollisemmin perinnäisen ja sovinnaisen kielen, tuntevat vähemmän vetovoimaa slang-ilmauksiin

¹ Slangspråk, mp.

² Provinsialismer och skråspråk, Stockholm 1943, ss. 103—104.

kuin miehet. Jespersen¹ huomauttaakin, että heidän sana- ja ilmaisuvarastonsa on yleensäkin niukempi ja yksipuolisempi kuin miesten.

Varsinkin päiväntapahtumiin liittyvät slangin sanat ovat suurelta osalta vain hetken lapsia.² Meikäläisestä yleisslangista voidaan mainita esimerkkeinä *muiluttaa*, *niukuttaa*, *pellastella*. Sotilasslangistamme voitaisiin esimerkkejä poimia runsaastikin: *benito* 'italialainen terni-kivääri', *rommeli* 'panssaridivisioonan mies, punainen jauhemehu', *Hitler-velli* l. *asevelikeitto* l. *kolmen vallan sopimus* 'saksalaisperäiseksi käsitetty hernejauhekeitto'. Keitolla oli myös nimitys *perääntymisvelli*, jonka on arveltu johtuvan siitä, että se tuli käytäntöön samoihin aikoihin, kuin saksalaiset aloittivat perääntymisensä itärintamalla. *Mannerheimin keksi* 'näkkileipä', *Suur-Suomen saikka* l. *Äänisen aallot* 'korviketec', *Aunuksen hyvä* 'kaalikeitto', *Molotovin savotta* 'sota', *rintamamiesten* (l. *aseveljien*) *maapalsta* 'sankarihauta', *saada Mannerheimin puuristi* 'kaatua', *takuumies* 'jatkosodan loppuvaiheessa saksalainen sotilas'.

Toisaalta jotkin slangin sanat voivat elää kauankin, vieläpä säilyttää alkuperäinen kieliasunsakin. Kuten normaalikeielessäkin näin on etupäässä kiteytyneiden yhtymien ja kielikuvien laita. Onpa esimerkkejä siitäkin, että alkuaan slangin sana pääsee yleis-, jopa kirjakieleenkin. Useimmissa tapauksissa näin käy vasta sitten, kun sanan alkuperä häipyä hämärän peittoon.³ Meillä nykyään yleinen *fuksi* 'keltanokka' on vanha saksalaisen ylioppilasslangin sana *Fuchs*. Aivan tuoreena esimerkkinä tällaisesta kehityksestä voidaan mainita sana *motti*, joka sotien aikana on tullut tavalliseksi yleiskielen sanaksi. Se yleistyi sotilasslangin välityksellä, jossa sitä jo talvisodan aikana käytettiin 'halkokuution', 'juomamukin' ja 'saarroksen' merkityksissä. *Panna mottiin*, *olla motissa*, *motittaa*, *motti-taistelu* jne. saivat jatkosodan aikana jopa kansainvälisen käytön. *Motti* 'halkokuutio', *motinteko*, *mottimestari* taas vilahtelevat tämän tästä sanomalehtien palstoilla ja radiossa. Nykyisessä sotilasslangissamme *motti* on mm. 'koulutuskeskus', esim. *Hennalan motti*, *Jukolan motti*, *Lempäälän motti* jne. Lomalla oleva sotilas voi *panna* naisenkin *mottiin*. Toinen sangen ekspanstiivinen sana on *pinnata*, josta yleiskieleen on saatu *pinnarilaki*. Tämäkin on sangen ajankohtainen sana ja saanee kiittää yleistymisestään slangia — ettemme sanoisi sotilasslangia. *Pinnata* merkitsi nimittäin jo rauhanaikaisissa varuskunnissamme 'kiertää palvelusvelvollisuuksiaan' ja 'tehdä kunniaa'. Jälkimmäinen merkitys ainakin

¹ Mts. 231—232.

² Samoin kuin ne asiat, joihin ne assosioituvat, ovat vain vähän aikaa ajankoh-
taisia.

³ Jespersen, mts. 287.

lienee johdettavissa ruotsin verbistä *spänna* 'jännittää'. *Jännittää* taas on sotilasslangissa mm. 'esiintyä mahdollisimman sotilaallisesti', 'olla pedanttisen tarkka palvelustehtävissään', 'hännystellä esimiehiään esim. käytöksellään'. *Hämojännittäjä, vanha ei jaksa jännittää* yms. kuuluvat samaan yhteyteen.

Mitkä ovat sitten ne psykologiset tekijät, jotka ovat slangin liikkeelle-panevina ja kannattavina voimina? Olkoonpa kysymys katupoikien, koululaisten, ylioppilaiden, sotilaiden, sanomalehtimiesten, urheilijoiden, poliisien, kortinlyöjien, eri ammattikuntien tai mistä slangista hyvänsä, niin se pyrkii ensi kädessä edistämään tuohon tiettyyn yhteisöön kuuluvien yksilöiden välistä yhteisymmärrystä, tehden sen kuitenkin enemmän tunteen kuin järjen pohjalta. Se lähentää yhteisön jäseniä toisiinsa samalla sulkien siihen kuulumattomat ulkopuolelle. Juuri tunteella onkin slangin synnyssä ja kehityksessä ratkaiseva osuus. Salakieliin vivahtavia slangin haaroja lukuunottamatta varsinaisessa salaamistarkoituksessa luotuja ilmauksia lienee verraten vähän.

Herää kysymys, miksi esim. koulupoika tai nuori sotilas ei tyydy tuttuihin ja merkitykseltään selviin ilmauksiin, vaan käyttää useinkin outoja, jopa sopimattomina¹ pidettyjäkin. Tärkein tekijä lienee halu sanoa sanottavansa tavallista voimakkaammin ja elävämmin samoin kuin pyrkimys välttää kuluneita sanoja ja arvokasta tyyliä, saada puhe tuttavallisemmaksi ja mikäli mahdollista vitsikkääksi. — Englannissa, Ranskassa ja varsinkin Amerikassa sanomalehtimiehet ja kirjailijatkin käyttävät slangin ilmauksia saadakseen esityksiinsä kansanomaista ja pikanttia väriä. — Jespersen² tähdentää nimenomaan pyrkimystä käyttää tavallisuudesta poikkeavia, tuoreita ja väkeviä ilmauksia. Hän nimitää slangia eräänlaiseksi sanoilla leikkimiseksi, jonka sukulaismiö on todettavissa jo aivan pienten lasten kielenkäytössä. Hänen mielestään miehet ovat parantumattomia sanoillaleikkijöitä, kun taas naiset ymmärtävät yleensä hitaammin sanaleikkiä ja harvoin itse siihen hairahtuvat.³ — Ruotsin tunnetuin slangin tutkija G. Bergman⁴ on tullut siihen tulokseen, että esim. nuoren varusmiehen mielestä »vain hänen omat luomansa sanat ovat hänen omien tunnelmiensa kannattajina. Virallisia termejä käytetään käskystä, ne eivät hänelle kelpaa, ja siksi ne julistetaan pannaan. Sitä paitsi ne ovat aivan liian eksaktisia, niillä ei ole tunnesisällystä.»

¹ Huomattakoon, että tällöin on monesti kyseessä laina arkikielestä tai alatyylisiä, joiden ilmaukset usein ovat karkeaa tekoa.

² Mtss. 231, 286.

³ Mtss. 233, 285.

⁴ Till soldatspråkets psykologi, Nysvenska studier 4, Uppsala 1924, s. 69.

Monet koululais- ja sotilasslangin sanonnat ovatkin ilmeisesti koulu- tai sotilaskurista vapautumisen aiheuttamaa vastareaktiota, joka ilmenee välituntien ja vapaa-aikojen kielenkäytössä. Ne voidaan tulkita myös jonkinlaiseksi itsetehostukseksi ja haluksi riistää ainakin toverusten keskisessä puheessa kaikelta viralliselta sen peloittava juhlavuus ja arvokkuus. Tätä selityspäätöstä voitaneen soveltaa meikäläisenkin sotilasslangin esimiesten nimityksiin, sellaisiin kuin *korppi* 'korpraali', *kessu* 'kersantti', *vänskä* l. *värnikki* 'värnikki', *luti* 'luutnantti', *kapu* 'kapteeni', *komppaukko* 'komppanian päällikkö' (sodan aikainen). Rauhanaikainen varusmies ei juuri joudukaan tekemisiin kapteenia ylempien esimiestensä kanssa, minkä vuoksi näille ei ollut slanginimityksiäkään. Sodan aikana asian laita on toinen. Niinpä nimityksiä olikin aina kenraalia myöten: *vanha* (~ *vanhempi*) *vänskä* (~ *värnikki*) 'majuri', vastaavasti *vanha luti*; *koiravärnikki* l. *oravakauluksinen* 'kenraali', *ruostelippainen* 'eversti t. kenraali (jonka virkalkin lipassa on kullan värinen tammenlehväreunus)' Samantapaisia ovat esimiehen yleisnimitykset *kiho*, *tappi*, *silmäntekevä*. (rauhan ajoilta periytyneitä), *jokkeri*, *juohattaja*, *tulennäyttävä* (sota-ajan huomuksia ja verraten harvinaisia). Edellä mainittuihin ei vielä tarvitse sisältyä varsinaista halveksumisen sivumakua, joka sen sijaan on selvästi liittynyt seuraaviin: *sattuman-* (~ *puujalka-*)*korppi* 'aliupseeri- tai korpraalikoulua käymätön korpraali', *kantajepi*, *-peikko*, *elinkautinen*, *sotatyöntekijä* 'kanta-aliupseeri', *korvikekiho*, *juustomestari*, *miekannielijä*, *leipäveitsimies*, *koiraslotta* 'vars. sodanajan sotilasslangin varusmies'.

Sikäli kuin slangi käsitetään edellä esitettyyn tapaan etupäässä tunteeseen pohjautuvaksi tyyli-ilajiksi, tuntuu aivan luonnolliselta, että se on paljon produktiivisempi sanaston kuin kieliopillisten muotojen tai lauseopillisten rakenteiden puolesta. Sanavaroista on vain osa originaaleja, pääosa ammattikielistä, murteista, arkikielestä, jopa vieraista kielistä peräisin. Oikeakielisuus ei yleensä näyttele minkäänlaista osaa. Mistä lainaus kulloinkin on tapahtunut, on monesti vaikea ratkaista. Eri slangit voivat puolestaan olla lainanantajina.

Slangin ilmauksia tutkittaessa ollaan tekemisissä kielen yleisen merkityksenmuuttumis- ja laajenemisilmiön kanssa. Hans Sperberin¹ tästä ilmiöstä esittämiä ajatuksia voidaan erinomaisen hyvin soveltaa sotilasslangiin. Hän painottaa erikoisesti affektisten miellepiirien merkitystä. Ja sotilaselämässähän jos missä ollaan tekemisissä juuri niiden kanssa. Hän nimittää ekspansioksi sitä ilmiötä, että vahva-affektisiin miellekomplekseihin kuuluvat ilmaukset ovat taipuvaisia laajentamaan alku-

¹ Einführung in die Bedeutungslehre, vars. ss. 45—49.

peräistä käyttöpiiriään ja tunkeutumaan vieraisiin merkitystehtäviin. Esimerkkinä siitä, kuinka poikkeuksellisissa olosuhteissa erikoisen voimakkaan tunnesisällyksen saaneet sotilaskielen ilmaukset ovat vallanneet merkitystehtäviä siviilielämänkin alalta, voidaan meikäläisestä sotilasslangista esittää seuraavantapaista aineistoa.¹ *Piikkilankaeste* 'silakka-laatikko', *srapnellisoppa* l. *lataa ja varmista* 'hernesoppa', *hihnasta olalle* 'makaronilaatikko', *tykkituli* 'luukeitto', *syliväliharvennus* 'laiha riisivelli', *ohimarssi* 'laiha mannavelli', *tankki* l. *vikkerssi* 'täi', *desantti* l. *laskuvarjojääkäri* 'lude', *syöksypommittaja* 'sääsäski', *suomalainen hävittäjä* 'varis', *korsun liikkuva kalusto* l. *turkkilivivin liikkuvat osat* l. *lähimmät omaiset rintamalla* 'syöpäläiset', *partioida* l. *vähentää muonavahvuutta* 'puhdistaa vaatteistaan syöpäläisiä', *mennä teettämään uusia varaosia* 'joutua pahasti haavoittuneena sairaalaan', *suutari* l. *liukumiina* 'maastoon tehty ulostuskasa'. *Suutari* on myös 'kirje, johon ei ole tullut vastausta', 'laskuvarjosotilas, jonka varjo ei ole auennut'. Virallisessa terminologiassa se on 'räjähtämättä jäänyt kranaatti'. Slangissa sana on siis joutunut merkitsemään jotakin tavalla tai toisella epäonnistunutta.² Toinen laajan käytön saanut sana on *sattuma*, sotilaskielessä 'osuma ampumatauluun numerorenkaiden ulkopuolelle', slangissa 'lihapala keitossa, luumu jälkiruoossa', *puolueettomassa lotinassa* ei ole yhtään *sattumaa*, *siviilisattuma* 'kenttäpostipaketti, rahalahetys tai kirje'. Tässä voidaan vielä mainita *tukikohta* 'miehen paikka korsussa tai lomamatkalla junassa', *puolustaa tukikoh- taansa* 'kuorsata äänekkäästi', *tilannetiedoitus* l. *raportti* 'kirje kotiin', *ohjesääntö* l. *piiskasytyn* 'hevosruoska'.

Ekspansiossa kieltä muuntava tendenssi ilmenee sisäisenä paineena, joka laajentaa ilmauksen funktiota alkuperäisten rajojen yli. Päinvastaisessa tapauksessa, jota Sperber nimittää attraktioksi, tämä tendenssi tulee esiin sellaisen käsitteen vetovoimana, jolla ei ole tunnevoimaansa katsoen riittävästi kielellisiä ilmaisumahdollisuuksia. Tämä on hänen mielestään kielen sanavaraston yleiskuvaan ratkaisevasti vaikuttava tekijä, joka juuri luo edellytykset kielessä tapahtuvalle olemassaolotais- telulle. Kun nimittäin toisaalta erittäin tunnepitoisille käsitteille syntyy runsas synonyymisto, niin toisaalta tämän runsas käyttö vähentää tuon käsitepiirin affektivoimaa, josta on seurauksena, että synonyymit elävät vain lyhyen ajan ja joutuvat antamaan tilaa uusille. Vieraileminen jonkin erittäin tunnepitoisen käsitepiirin funktioissa antaa sanoille ainakin

¹ Tässä jätän ratkaisematta, mikä ilmaus on rauhan aikainen, mikä vasta sota-ajan aikaansaannos.

² Eräissä murteissamme lapsi tai vasikka, joka ei synny aikanaan, jää t. rupeaa »suutariksi» (Hämeenkyrö, Kivijärvi, Utajärvi, Konginkangas).

jonkin verran tunnesävyä, niin että ne puolestaan voivat ekspansion tietä saada uusia merkitystehtäviä.

Varsinkin rintamaelämässä on paljon asioita, jotka alinomaan väikkyvät mielessä ja joista tekee mieli alituisen puhua. Kuluneiden ja värittömien sanojen karttamispyrkimys johtaa silloin hyvin ymmärrettävästi uusien ilmausten etsimiseen. Keinoja on monenlaisia. Usein tyydytään — kuten slangissa yleensä — vain muuttamaan käsitteiden entisiä ilmauksia, esim. leikillisten väännösten, lyhennysten jne. avulla. Tavallisimmin käytetään alkuaan aivan muuta merkinneitä sanoja, puheenparsia ja kielikuvia. Viimeksimainituista on sangen huomattava sija etenkin metaforilla ja eufemismeilla.

Varsinkin aseiden ja taistelutoiminnan piiriin kuuluvat käsitteet muodostavat voimakkaita attraktiokeskuksia. Entisten ilmausten lisäksi keksitään jatkuvasti uusia. Selvittelemättä nimitysten etymologiaa, tavallisuutta jne. sekä tekemättä eroa ennen viimeksi käytyä sotaa ja sen aikana syntyneiden välillä poimin — toistaiseksi melko epätäydellisestä aineistostani — muutamia esimerkkejä. Kivääri on mm. *morsian*, *morsian punastelee* [= on ruosteessa], *nihtipojan heila*, *tussari*, *torrakko*, *pertaani*, *vin-tohka*, *reikärauta*, *paukkurauta*, *sauhuranka*, esim. *panepa s. pykälään* [= olalle], *niin lähdetään*, *kauaskantoinen*, *pitkäkaula*, *tuliputki*, *vapaudent-huuhu*, *manta*. Konepistooli on esim. *moottori*-, *konepyssy*, *kainalokone*, *kiihtyvä haulikko*, *(p)ruutta*, *pirra*, *mirjami*.¹ Konekivääri on nykyaikaisen sodankäynnin pelottavimpia aseita, jolla kaikkien sotaikäisten maiden sotilasslangeissa on lukemattomia synonyymeja. Meikäläisistä mainittakoon: *kookoo* (< lyh. kk.), *kuularuisku* (nyk. vain sl.-sana), *(p)rutku*, *(p)rutka*, *-pyssy*, *letka*, *-pyssy*, *mylly*, *liha*~, *niittari*, *rallattava kuolema*, *konekivääri rallattaa*, *takoo*, *tatattaa*, *papattaa*, *laulaa*, *niittaa*, *niittää*, *paah-taa*, *posottaa*, *(p)rutuuttaa*. Luoti on mm. *rauta*, *nikkelipilleri*, *leipäkortti* (etenkin 'tappava luoti'), *kansainvälinen* (etenkin 'räjähtävä luoti'). Patruuna on esim. *kuti*, *ruumisarkun*-, *jälleenrakennusnaula* (voi merkitä myös 'luotia'). Kranaatinheitin yleisnimi on *korohoro* (< lyh. krh.). *korohoro yskii*, *haukkuu*, *louskuttaa*, *lätkee* jne. Raskas krh. on esim. *lotinapyssy*, *lätkytin*, *paiskin*, *kuupyssy*, *pienois-krh.* taas *naku*, *penikka*, *kol-pakko*, *vasikka*, *liivintaskuvekku*. Kranaatin monista synonyymeista mainittakoon *kranu*, *karnu*, *karnaatti* (väännöksiä virall. termistä), *römpsä* (myös 'kenttäkeittoastia'), *naku* (erik. 'pien.-krh:n kr. '), *limppu*, *käynti-kortti*, *kenttäpostipaketti*, *tuntemattoman sotilaan lahjapaketti*.

¹ *Manta* ja *mirjami* ovat selvää äännemaalailua, jolla aseiden koon ero on saatu ilmi.

Varsinkin *kyttäysvaiheen* 'asemasotavaiheen' aikana perin ilkeällä panssarintorjuntatykillä on monta nimeä: *piiska*, *-tykki*, *patukka*, *molotovi* (etenkin talvisodan aikana Kollaalla). Hyökkäysvaunu on mm. *hööki-vaunu*, *-kärry*, *elävä ruumisarkku* (etenkin oma), hidas yöhävittäjä mm. *hermosaha*, *laiskajaakko*, *matelija*, *puukaasutin*, maataistelukone mm. *maatalous-*, *maanviljelyskone*, ilmatorjuntatykistön ammunta *ilotulitus*, tykistön ja kranaatinheittimen kiinnityspistevalot *mainosvalot*, raskaan kranaatinheittimen ammuksenpoistaja *kättilö*. Tykistön toimintaan liittyviä sanontatapoja: *lähettää naapurille terveisiä*, *lännen tervehdys kaali-maan pojille*, *antaa tekohengitystä* l. *kutitusta*, *antaa toipumisloma-anomuksia*, *auttaa asemienteossa* t. *korsujenteossa*, *lähettää kuivaa muonaa*, *lähettää ammustäydennystä*, *muistuttaa kuolevaisuudesta*, *panna ilma rautapitoiseksi*, *antaa kiireenvoidetta*, *suksimiehiä menee* t. *tulee* 'raskaat kranaatit suhisevat ylitse', *ampua ruosteet putkista* 'ampua lyhyt tuli-isku'. Muuta taistelutoimintaan kuuluvaa: *myöntää ylennyksiä* 'tuhota miehistökorsu räjäyttämällä', *auttaa korsutoïssä* 'suorittaa hävitystöitä', *käydä tervehtimässä naapuria*, *pistäytyä vähentämässä muonavahvuutta* 'käydä partiossa, tuhoamispartiossa', *siellä taas neuvotellaan*, *rauhanneuvottelut ovat käynnissä* 'naapurilohkolla taistellaan', *savotta* 'sota', *rajaselkkkaus* l. *tilustenlevitys* 'jatkosota'.

Osa juuri esitetyistä ilmauksista on selitettävissä ekspansion tietä syntyneiksikin. Voidaan myös ajatella, että osa niistä on lainattu jo ennestään hyvin affektisista käsittepiireistä, kuten esim. *elävä ruumisarkku*, *ruumisarkkunaula*, *rallattava kuolema*, *morsian*, *molotovi*, *piiska*. Sen sijaan esim. *maatalouskone*, *vasikka*, *puukaasutin*, *lihamyly* eivät ole niin vahvasti tunnepitoisia, että niiden merkitystehtävän laajeneminen olisi sen perusteella selitettävissä. Sperber väittääkin, että tällaisissa tapauksissa kysymys on yksinkertaisesti siitä, etteivät tavallisen kielen ilmaukset ole voimakkaan tunnepitoisuuden saaneille käsitteille kyllin monipuolisia ja täysin osuvia, joten puute on korjattava uusilla mahdollisuuksilla. Kaikki yksilöiden luoma ja sopivalta tuntuva aines otetaan tällöin innokkaasti käyttöön. — Hyvänä esimerkkinä tästä on *hiippari* 'rintamakarkuri' ja *potero* 'miehen suojakuoppa, varustamaton tai varustettu taisteluasema' sanojen kulovalkean tapainen leviäminen Kannaksen lopputaistelujen aikana myös muualta tälle rintamanosalle siirrettyjen joukkojen keskuuteen. — Ellei tämänkin ilmiön syynä olisi kielellisesti elävän käsitteen affektisuus, niin — Sperber kysyy — miten olisi selitettävissä se, että tutun ja merkitykseltään selvärajaisen ilmauksen sijasta käytetään toisia, jotka asettavat kuulijan käsityskyvylle paljon suurempia vaatimuksia? — Tähän voidaan lisätä, että monien ilmausten pituus ja

monimutkaisuus myös sotii kielen kehityksessä yleensä ilmenevää lyhenemis- ja tiivistymispyrkimystä vastaan.

On selvää, että kuta voimakkaammin tunnepitoisista käsitteistä on kysymys, sitä väkevämmät ilmaukset ovat tarpeen sekä puhujan että kuulijan tunnejännityksen purkamiseen. Tältä pohjalta on hyvin ymmärrettävää, että kasarmi- ja rintamaoloissa käytetyn sotilasslangin monet sanonnat vaikuttavat usein karkeilta ja liioitelluilta, tavallisen siviili-ihmisen korvaa ja tunnetta loukkaavilta. Niinpä esimerkkejä luetellessani koetan karttaa väkevimpiä.

Tuntolevy vaikuttaa varmasti jokaisen sotilaan tunteisiin hyvin voimakkaasti, varsinkin silloin kun sen rintamalle lähtiessään ensi kertaa ripustaa kaulaansa. Muistan omasta kokemuksestani, miten tuo pieni numerolappu suorastaan järkytti mieliä, kun se lokakuussa 1939 jaettiin ja vanha, vuoden 1918 taisteluihin osallistunut vääpelimme tuumi: »Nyt jaetaan pojille *raatolevyt*». Vielä pitkin matkaa se muistutti mieliin, millä retkillä oltiin. Perin väkeviä ilmauksia ovat myös *kuolemanlappu*, *-(p)rikka*, *kirkonkirjat*, *nahkannumero*, *ruumiinvarus-*, *hautausmaan puhelinnumero*, *Molotovin ~*. Eikä varsin värittömiksi voi moittia seuraaviakaan: *kolo*, *rotan ~*, *luola* 'korsu', *ruumiskuski* 'sairasajoneuvon ajaja', *ruumiinkantaja* 'sairaankantaja', *veripää*, *kusipää*, *visvakuono*, *apina* 'alokas' (lievempiä: *monni*, *makrilli*, *simppu*, *mokkeri*, *nuorukainen*), *juoksu*, *sotakoira* 'taistelulähetti', *raketti*, *elätti*, *passari*, *purssi* 'upseerin (henkilökohtainen) lähetti', *upseeribasilli* 'upseerikokelas', *pässi* 'päivystäjä', josta *apu-*, *tallipässi*; *tupajysky*, *-piru*, *-piika*, *-mulkku*, *-uuno*, *-mikko* 'tupapalvelija', vastaavasti *kipinäpiru*, *-vahti*, *-kalle*, *-mikko* 'kaminanlämmittäjä', *keittiöpossu*, *patasotamies*, *rasvanappi*, *ihrapalli*, *vitinapiniskijä* 'keittiömies, muonanjakaja', *patasuti*, *-huisku*, *puurohummeri* 'keittiölotta, naiskeitittäjä', *aisaratsu* 'ratsuväessä ajomies', *jouhivääpeli*, *kakaramasinisti* 'yl. hevosmies' *tippaiita*, *-klaara*, *-täti*, *kiputäti* 'sairaanhoidajatar', *sumuruusu* 'iv.-lotta', *rähinä-*, *viinaremmi* 'upseerien olkahihna'. — On luonnollista, että rintamalla olevista naisista käytetään runsaasti miehistön tunnelmia kuvaavia voimaperäisiä nimityksiä, joita ei tässä sovi esittää. Useimpiin sopii sananlasku: »Karvaita ovat, sanoi kettu pihlajanmarjoja.» Tavallisen kielen kannalta sopimattomia, jopa rivoja sanoja ja puheensarsia viljellään runsaasti myös yksityisen miehen henkilökohtaiseen omaisuuteen tai varusteisiin kohdistuvasta omankädenoikeudesta, toisen pettämisestä, tyhmyydestä jne. 'Hidastelun, nahjustelun, velton tai epäonnistuneen toiminnan' yms. merkityksissä käytetyistä sanoista ovat siivoimpia *munia*, *tyriä*, *tunaroida*, *tunata*, *tunia*, *nyysiä*, *kupata*, *kupparoida*. Jokin epämiellyttävä tehtävä tai komennus on mm. *kusinen jopi*,

ja sellaista suorittamaan joutunut on *kusessa, virtsassa, lirissä, liemessä, jyrän alla, junan alla* jne. Nimenomaan aliupseeriston viljelemä haukkumasananasto on tunnetusti rehevää ja voimakasta.

Mutta joskin sotilasslangi toisaalta kaikkea hienostelua karttaen pyrkii sanomaan asiat suoraan ja kaunistelematta, jopa usein karkeuksia tavoitellen, niin toisaalta päinvastainenkin tendenssi tulee selvästi esiin. Kaatunutta vihollista sanotaan huoletta *raadoksi*, mutta omasta vainajasta tätä sanaa ei juuri käytetä. 'Kaatuneesta' ja 'kaatumisesta' käytetään seuraavanlaisia sanontoja: *hiljainen, tuli paljon hiljaisia poikia, meni hiljaiseksi, meni kylmäksi, palasivat kylminä poikina, lähti (~ joutui) hiljaisten miesten rykmenttiin (~ divisioonaan), siirtyi suorasaärysten (~ oikojalkaisten) joukkoon (~ pataljoonaan), pääsi asevelitalossa (~ puupalittoossa) koti-Suomeen, vietiin jalat edellä (~ takatyvisenä) siviiliin, sai leipäkortin, sai nikkelimyrkytyksen, sai lyijyhalvauksen, sai ensimmäisen luokan puuristin, sille tuli noutajat, siltä puhkesi kumi, laskivat ilman pois, vanha karkasi, karkasi nahastaan, teki sen mitä ei ole ennen tehnyt* jne. — Nämä ovat selviä eufemismeja. Niihin voidaankin lukea monet taistelutoimintaan liittyvät sanat ja sanontatavat. Monesti on tietenkin vaikea päätellä, onko ilmaus eufemismi vai ei. Rajatapauksissa tämän ratkaisee lähinnä se tilanne, missä sitä käytetään. Taistelutoimintaan liittyvällä peitekielellä on ilmeisesti osuutensa eräiden eufemististen ilmausten syntyy. Selvänä esimerkkinä voidaan mainita *kova sana, iskusana* 'tunnus-sana'. Eufemismeihin kuuluvat myös seuraavat: 'haavoittumisesta' *sai muistutuksen kuolevaisuudesta, sai pintaansa, sai nahkaansa, sai takkiinsa, sai rokotuksen, sai kriipooman, paarma puri, vanja vähän tuikkasi, joutui pukkisänkyyyn* 'paareilla kuljetettavaksi', *meni teettämään uusia varaosia; kuntoisuusloma* 'putkareisu', *kuivuulaitos, täysihoitola* 'putka'; 'vihollisen puolelle loikkaamisesta' *siirtyi neljänteen pataljoonaan* (rykmentissä on vain kolme pataljoonaa), *meni seitsenkakkoseen* (Rukajärven suunnalla vihollisella oli sen numeroinen rykmentti); 'rintamakarkureista ja karkaamisesta' *otti uuden suunnan (~ kompassilukeman), lähti marjaan, lojoo, löttötuoheen, nosteli, viksi, hiippaili, hiippari, käpykaartilainen, marjamies, jäniksenimettäjä*; 'kenttäkäymälässä olosta' *on siellä jossakin, on maihin-nousupropagandaa lukemassa, on tyhjennyksellä, purkaa leipävarastoaan; sai kirjeen hypältä naiselta [= vaimolta tai morsiamelta], rintamamiehen (~ aseveljien) maapalsta* 'sankarihauta', *kaasuharjoitus ilman naamaria* 'oleskelu asevelihengen täyttämässä korsussa tai teltassa', *suutari, liukumiina* 'ulostuskasa', *asevelihinta* 'kiskurihinta', josta *asevelitupakka, -viina; kiikari, sarvi, puupää, ylioppilas* 'viinapullo'.

Sangen hauskoja ilmauksia ovat *kiputupa* 'joukkosidontapaikka' ja

asevelikorjaamo 'kenttäsairaala', ajankohtaisuudessaan taas mainioita *Euroopan remonttimiehet jälleenrakennustöissä* 'miehistö korjaamassa taitelun runtelemaa asemaa', *mitäs me Euroopan remonttimiehet!*; *vävy mies, sisaren mies, takuumies, niksmanni* 'saksal. sotilas'.

Edellä on tullut mainituksi joukko suomalaisen sotilasslangin ilmauksia. Aiheen käsittelytapa on määrännyt esimerkkien valinnan, minkä vuoksi mukaan on tullut sellaistaakin ainesta, joka saattaa olla verraten harvinaista ja suppeissa puitteissa levinnyttä. Tämä ei kuitenkaan vaikuta olennaisesti asiaan. Suurimman osan sanavaroja olen kerännyt itse rintamalta, sotasairaaloista ja tovereiltani.

Sikäli kuin edellä esitetyllä suppealla ja tavallaan yksipuolisellakin esimerkkiaineistolla on todistusarvoa, se osoittaa, että valtaosa suomalaisen sotilasslangin kielivaroista on omaperäistä. Aivan pintapuolinenkin vertailu Saksan sotilasslangiin viittaa siihen, että ainakin sieltäpäin on saatu vaikutteita, mikä jääkärien monivuotisen Saksan armeijassa palvelun huomioon ottaen on aivan odotuksen mukaista. Lisäksi on muistettava, että sangen huomattava osa meikäläisen virallisenkin sotilaskielen terminologiaa on saksalaista alkuperää tai oli sitä ainakin itsenäisyytemme alkuaikoina.

Lopuksi haluaisin kiinnittää huomiota nimenomaan sotilasslangillemme ominaiseen sanonnan tuoreuteen, havainnollisuuteen ja nasevuuteen. Sen kuvakieli on luontevuudessaan malliksi kelpaavaa. Hyvin suurella osalla sen ilmauksia on humoristinen tai lievän satiirinen sävy. Sotilashuumorille ja -satiirille on luonteenomaista leppoisuus ja myrkyttömyys, vaikka sananvalinta ehkä näyttäisi monesti todistavan aivan muuta. Ne kohdistuvat yhtä hyvin puhujaan itseensä kuin puheen objektiin, omiin joukkoihin ja tavoitteihin yhtä hyvin kuin viholliseenkin. Sotilashuumorilla, joka hyvin usein on hirtehihumoria, on sangen huomattava psykologinen merkitys. Se näet auttaa selviytymään helpommin vaarallisista tilanteista, epämiellyttävistä palvelustehtävistä ja rasituksista, tasoittaen ristiriitaa, joka vallitsee toisaalta yksilön vapauden- ja itsenäisyydenkaipuun, toisaalta palvelusvelvollisuuksien ja sotilaskurin yksityisestä sotilaasta piittaamattoman luonteen välillä.

Sotilas- enempää kuin muunkaan slangin tutkimiseen ei meillä ole tähän saakka kiinnitetty juuri minkäänlaista huomiota. Eihän meillä ole julkaistu slangista yhtään tieteellistä tutkimusta eikä edes sen ilmausvaroja pantu järjestelmällisesti muistiin. Ja kuitenkin se voisi tarjota esim. semologian harrastajille perin kiitollista tutkimusainestoa. Sen kehitykseen vaikuttavia tekijöitä voidaan näet tarkastella tuoreista, elävästä kielestä saaduista esimerkeistä, jotka monesti ovat suorastaan koulu-

esimerkkejä lajissaan. Ovathan sen pohjana olevat sielunilmiöt paljon helpommat ja varmemmat tavoittaa kuin esim. ne vuosisatojen takaiset psyykkiset prosessit, joita voidaan päätellä vanhojen muistiinpanojen tai sanakirjatietojen, usein irrallisten sanojen perusteella. Slangin olennaisesti tunteeseen pohjautuva luonne ei muuta asiaa, sillä nykyään alettaneen jo myöntää aivan yleisesti, että pelkät assosiaatioyhteydet eivät riitä selittämään sanojen merkityksenmuuttumis- enempää kuin monia muitakaan kielen elämässä havaittavia kehitysilmioitä.

Simo Hämäläinen.

De l'argot militaire finnois. (P. 256.)

SIMO HÄMÄLÄINEN.

L'étude de l'argot militaire renforce l'opinion que le sentiment joue un rôle décisif dans la naissance et le développement des expressions du patois en général. La vie des casernes et surtout du front constitue un sol spécialement fertile à cette espèce de langage spécial. C'est avant tout dans la vie militaire qu'on a à faire avec des notions fortement affectives faisant fonction — pour employer la terminologie de Sperber — des centres puissants d'expansion et d'attraction. Nombreuses expressions appartenant à la vie militaire étendent leur signification à la vie civile; ainsi *hihnasta olalle* 'portez armes' = 'macaroni au four'. D'autre part, pour les expressions spécialement affectives on invente incessamment de synonymes nouveaux, par ex. *morsian* 'fiancée' = 'fusil', *nikkeli pilleri* 'pillule de nickel' = 'balle', *leipäkortti* 'carte de pain' = 'balle fatale', *kansainvälinen* 'l'Internationale' = 'balle explosive'.

La tendance d'éviter les expressions communes et usées et de le remplacer par des locutions fraîches et fortes mène facilement à des exagérations et grossièretés qui peuvent choquer l'oreille et la sensibilité du monde civil. Parmi les expressions pas trop grossières quoique assez fortes comptent par ex. *raatolevy* 'plaque de cadavre' = 'plaque d'identité', *hautausmaan puhelinnumero* 'numéro de téléphone au cimetière' = id., *apina* 'singe' = 'recrue', *patasuti*, *-huisku* 'brosse à chiendent' = 'cuisinière', *olla junan alla* 'être tombé sous le train' = 'exécuter un devoir désagréable', etc.

Quoique, en général, l'argot militaire évite toute affectation et veut dire les choses tout franchement, aussi la tendance contraire se manifeste parfois. Cela est prouvé par de nombreuses euphémismes. Ainsi on n'emploie généralement pas le mot *raato* 'cadavre' d'un mort des siens. La mort peut être exprimée par ex. comme suit: *lähti hiljaisten miesten rykmenttiin* 'il est allé rejoindre le régiment silencieux', *sai ensimmäisen luokan puuristin* 'il a reçu la croix de bois de première classe', *siltä puhkesi kumi* 'il a crevé son pneu', etc. *Lähti jänistä imettämään* 'il est allé allaiter le lièvre' = 'il s'est sauvé de la bataille', *kiippari* 'personne furtive' = 'déserteur', *marjamies* 'ramasseur des baies' = id., *siirtyi neljänteen pataljoonaan* 'il s'est transféré au quatrième bataillon' = 'il a passé à l'ennemi', *kiikari* 'longue-vue' = 'bouteille d'eau-de-vie', *glioppilas* 'étudiant' = id., etc.

De même que tout autre idiome professionnel l'argot militaire se sert très volontiers du langage figuré, surtout de la métaphore. Ses expressions figurées sont d'un naturel exemplaire et ses locutions en général fraîches et frappantes.